

УДК 811.111'276.6-116.6:61
 DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.22>

NOMINA PROPRIA У СТАНОВЛЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

NOMINA PROPRIA IN FORMING OF ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY

Стегніцька Л.В.,
orcid.org/0000-0001-7005-4563
 кандидат філологічних наук,
 викладач кафедри іноземних мов
 Буковинського державного медичного університету

Школьна Н.О.,
orcid.org/0000-0001-5588-6601
 кандидат філологічних наук,
 викладач кафедри англійської мови
 Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

У статті розглянуто шляхи поповнення англійської медичної термінології з огляду на пропріативну лексику. Сучасна медична наука послуговується організованою фаховою мовою, основу якої становить спеціальна лексика. Інтенсивний розвиток медицини, що характеризується різного роду відкриттями і проривними винаходами визначає потребу творення номінативних одиниць, які часто містять пропріативний компонент. Етимологічно англійська медична термінологія є доволі неоднорідною. Вона містить національні та запозичені терміни, значну кількість яких абсорбовано з класичних та європейських мов, де паралельно із загальними словами спостерігається активне залучення пропріативної лексики, що свідчить про її потужний термінотворчий потенціал. Власна назва є потенційним полісемантом, що має здатність розвивати переносне значення за метонімічними і метафоричними моделями. Використання імен в термінологічній лексиці шляхом метафоризації чи метонімії полягає у створенні асоціативних зв'язків, що виникають завдяки яскраво вираженій ідеосемантиці. Незважаючи на спроби вилучити епоніми з термінології, вони міцно вкоренились у мову медицини, оскільки відображають етапи розвитку медицини, сприяють формуванню термінологічної компетенції, допомагають в опануванні фахової мови та є показником ерудованості працівника медичної галузі. Крім того, термінологічні одиниці, утворені на основі власних назв, формують особливий клас лексики, які можуть заповнити певні семантичні лакуни. Здебільшого поява іншомовних слів в англійській медичній термінології є наслідком експансії та геополітичних змін. Поява термінів через посередництво грецької, латинської, арабської та низки європейських мов є прямим відображенням впливу різних цивілізацій на становлення та формування мови медицини.

Ключові слова: пропріативна лексика, розвиток медичної термінології, вплив класичних мов, запозичення з арабської та європейських мов.

The article discusses ways to replenish English medical terminology, taking into account nomina propria. Modern medical science uses an organized, professional language based on specific vocabulary. The intensive development of medicine, characterized by various discoveries and breakthrough inventions, determines the need to create nominative units often containing proprial components. Etymologically, English medical terminology is rather heterogeneous. It contains national and borrowed terms, a significant number of which are absorbed from classical and European languages, where along with ordinary words, there is an active involvement of proprial vocabulary, which indicates a powerful terminological potential. The proper name is a potential polysemant that can develop figurative meaning through metonymic and metaphorical models. The use of names in terminological vocabulary through metaphor or metonymy enables creating associative bonds that arise from pronounced ideosemantics. Despite attempts to remove eponyms from terminology, they are firmly rooted in the language of medicine since they reflect the stages of medicine development, contribute to the formation of terminological competence, assist in mastering a professional language, and play a vital role in the erudition of a medical

specialist. In addition, terminological units based on proper names create a particular layer of vocabulary that can fill in specific semantic gaps. Generally, filling English medical terminology with new vocabulary results from expansions and geopolitical changes. The loans which replenish English medical terminology with terms of Greek, Latin, Arabic, and European languages directly reflect the influence of various civilizations on the formation of the language of medicine.

Key words: proper names, medical terminology development, contribution of classical languages, loans from Arabic and European languages.

Постановка проблеми та обґрунтування її актуальності. Стан медичної термінології сьогодення – це результат її тривалого формування у поєднанні культурно-історичних подій, на прикладі яких можна простежити шляхи розвитку, вдосконалення та становлення термінів. Медичне термінознавство допомагає зрозуміти організацію внутрішньої структури мови, особливості вербалізації різних категорійних ознак, продуктивність словотворчих моделей та інші важливі явища на різних рівнях мови. Незважаючи на динаміку щодо кількості медичних публікацій присвячених епонімам [13; 14], у медицині й досі немає одностайної думки щодо їхньої доцільності, відсутні також чіткі правила щодо їхнього утворення. Відповідно актуальним залишається не тільки виявлення закономірностей творення термінів, що містять пропріативний компонент, але й визначення ролі та місця власної назви у поповненні медичної галузі, що уможливить їхню систематизацію з подальшою фіксацією у лексикографічних джерелах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику власних назв, а саме лінгвістичний потенціал епонімів висвітлено в роботах В. Лангендонка (Langendonck, 2007), В. Болотова (Болотов, 1973, 1993), Ю. Карпенко (Карпенко, 1975, 2006), О. Суперанської (Суперанська, 1973, 2007), Бівера (Beaver, 1976) та ін. Розвідки щодо формування та становлення англійської медичної термінології знайшли своє відображення в працях Дж. Діркса (Dirckx, 1983), Р. Фортуїна (R. Fortune, 2000), Г. Вульфа (Wulff, 2004), Б. Дзюганової (Džuganová, 2002, 2013), П. Спрумонта (Sprumont, 2016), Е. Гаугена (Haugen, 1950), Т. Гоупа (Hore, 1971) та ін.

Мета статті - простежити роль пропріативної лексики у становленні англійської медичної термінології. Досягнення мети передбачає вирішення наступних **завдань**: описати шляхи поповнення медичної термінології, та проаналізувати термінотворчий потенціал пропріативної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Жодна жива мова не може довго залишатися чистою, якщо її носії не живуть у повній ізоляції. Будь-який контакт між культурами, а отже, і між їхніми мовами, призводить до певних наслідків, тобто до збагачення мови новою лексикою

[17, с. 105]. Перехід слів з однієї мови в іншу відбувається у відповідь на певні потреби суспільства. Запозичені слова виражають нові ідеї, які настільки тісно пов'язані з об'єктом чи поняттям, що їхнє прийняття передбачає прийняття слів, які використовуються для їхнього позначення [21; 22].

Загалом словниковий запас поширюється наступними способами: утворення нових назв, утворення нових значень і запозичення слів з інших мов [18, с. 57]. Етимологічно англійська медична термінологія є доволі неоднорідною. Вона містить національні та запозичені терміни, значну кількість яких абсорбовано з класичних та європейських мов, де паралельно із загальними словами спостерігається активне залучення пропріативної лексики, що свідчить про її потужний термінотворчий потенціал. Розглянемо шляхи поповнення англійської медичної термінології з огляду на внесок мов-донорів.

Міжнародна співпраця у медичній сфері призвела до появи глобалізованої англійської медичної мови, яка своїм корінням сягає у класичні мови. На думку Дж. Банай, лєвова частка, а це майже третина усієї англійської медичної термінології має грецьке походження. Такий стан термінології є результатом наступних причин: 1) засновниками медицини були греки, тому лакуни, які виникали при перекладі заповнювались грецькими термінами; 2) з огляду на інтенсивний розвиток медицини виникла потреба у нових номінаціях для позначення нових ідей, і грецька мова була зручним інструментом для побудови складних слів; 3) класичні корені, префікси та суфікси формують міжнародну мову, де значення термінів є зрозумілим для тих, хто дотичний до медицини [12, с. 1–2].

Значення англійських медичних термінів грецького походження є доволі легкими для розуміння завдяки характерним кореням, префіксам і суфіксам, які несуть смислове навантаження, як наприклад корені *dermat-* „шкіра”, *haem/haemat-* „кров”, *leucos-* „білий”, *erythros-* „червоний”, *mono-* „один” *schizo-* „розколюватись” тощо, префікси *para-* „поряд, навколо”, *endo-* „всередині”, *hemi-* „половина”, *dys-* „розлад чи порушення”, *hypo-/hyper-* „вище/нижче норми” тощо, суфікси *iasis/osis-* „патологічний стан”, *itis-* „запальний процес”, *oid-/eidos-* „форма чи схожий до чогось”

ота-„пухлина” та інші. Значна частина термінів перейшла в англійську мову без графічних змін, інші ж адаптувались до її правил, як наприклад *Gr. θώραξ – Eng. thorax* „грудна клітка”, чи *Gr. διάφραγμα – Eng. diaphragm* „діафрагма”, відповідно [11]. З цього слідує, що англійська медична термінологія зазнала значного впливу грецької цивілізації, мова якої стала базовим джерелом наповнення її словникового складу, адаптованого до її фонетичних та граматичних правил.

Не тільки грецькі компоненти, а саме префікси, корені та суфікси, стали джерелом походження англійської медичної термінології. Імена греків, грецьких богів та богинь також активно використовувались для поповнення словникового складу мови медицини, серед яких Hippocratic fingers, Hippocratic face (за іменем грецького лікаря Гіппократа), Diogenes syndrome (за іменем давньогрецького філософа), Oedipus complex (за іменем царя грецького міста Фіви), Proteus syndrome (за іменем давньогрецького бога морів). Певна кількість термінів утворених від власних назв зазнала апелятизації, про що свідчить написання слів з малої літери, як наприклад: chimerism „химеризм” (за назвою давньогрецького чудовиська Химера), hygiene „гігієна” (від імені богині здоров'я і чистоти Гігієя), amnesia „амнезія” (від імені богині пам'яті Мнемозіни), echolalia „ехолалія” (від імені німфи Ехо, яка через покарання не могла розмовляти, а тільки повторювала останні слова співрозмовника) [10], atlas „перший шийний хребець” (від імені титана Атланта, який тримав небо) чи iris „радужна оболонка ока (за іменем грецької богині веселки Іріс) [23]. Як бачимо, пропріативна лексика використовується не тільки в прямому (за іменем вченого), але й в переносному значенні. Така фігуративність пов'язана з тим, що власна назва є потенційним полісемантом, що має здатність розвивати переносне значення за метонімічними і метафоричними моделями [7]. Використання імен в термінологічній лексиці шляхом метафоризації чи метонімії полягає у створенні асоціативних зв'язків. Алюзії, що виникають завдяки яскраво вираженій идеосемантиці, мають різний характер, починаючи від зовнішніх ознак закінчуючи складними внутрішніми психологічними процесами.

Запозичення з латинської мови пов'язані з територіальними експансіями Римської імперії. Імператори Риму запрошували для лікування іноземних лікарів, надавали їм громадянство, звільняли їх від податків, демонструючи важливість охорони здоров'я на державному рівні. Таким чином, грецька медицина разом з лікарями мігру-

вала в Рим і довгий час мовою медицини залишалася грецька [14, с. 422]. Поступово грецькі терміни інтегрувались та трансформувались у латинські назви. Початок латинізації медичної термінології пов'язують з римським аристократом Аулюсом Корнеліусом Цельсусом та його медичним трактатом *De Medicina*. У своїй роботі Цельсус зіткнувся з перекладом грецьких термінів, які не мали латинських відповідників. Цю проблему було вирішено засобами мовного переходу, таких як транслітерація, адаптоване транскодування та прямим перекладом з грецької. Прикладами транслітерації є терміни *aphthae, alphos, atheroma, erysipelas, ganglion, leuce, thymion* [25, с. 47]. Значну частину термінів було латинізовано, тобто трансформовано та адаптовано згідно граматичних правил латинської мови, як-от *bronhos – bronhus, pyloros – pylorus, eileos – ileum, kubiton – cubitus, gluttos – gluteus*, та інші [27, с. 80]. Метафоричні грецькі терміни перейшли в латинську мову шляхом прямого перекладу, як-от *jejunum* „порожня кишка” від *nestis* „голодний” чи *saecum* „сліпа кишка” від *typhlon* „сліпий” [28, с. 262].

Після падіння Римської імперії медицина на заході в Середньовіччі набула релігійної форми, коли захворювання і тілесні недуги розглядалися як покарання за гріхи. Лікуванням займалось духовенство, черниці та ченці. Церква забороняла розтин та дослідження тіл, тому лікування базувалось виключно на спостереженні. Вплив церкви послаблюється з 12-го століття, медична практика на Заході стає академічною і послуговується латиною. Для позначення нового відкриття використовують слова латинського походження, які мали досить абстрактний характер, оскільки відображали повсякденні реалії та позначали концепти, як-от *fascia* „стрічка” (сполучно-тканинні плівки, що огортають м'язи) чи *uvula* „гноно винограду” (язичок). Англійські медичні терміни латинського походження можна ідентифікувати за характерними морфологічними елементами, зокрема, префіксами *pre-* „до”, *post-* „після”, *inter-* „між”, *de-* „вниз/без”, *intra-* „всередині”, *pro-* „вниз”, *bi/bis-* „два/подвійний”, *sub-* „під”, суфіксами *-atus* (англ. „-ate”), *-culum* (англ. „-cle”) тощо [26, с. 7–8]. Деякі слова германського походження під впливом латини отримали латинізовані прикметники, як-от: *body – corporal, rib – costal, hand – manual, mind – mental, kidney – renal, lung – pulmonal, bone – osseus, tongue – lingual, spittle – salivary, brain – cerebral, skin – cutaneous, ear – aural*. Терміни, що перейшли в англійську мову через посередництво латини часто зазнавали

фонетичних та граматичних змін, як-от: *tonsilla – tonsil, basis – base, splen – spleen diaeta – diet* та інші. Таким чином, запозичення можна розглядати як відображення постійного прогресу медицини, що потребує збагачення словникового запасу задля забезпечення ефективної наукової комунікації. Латинська мова була мовою науки до початку 18-го століття, зокрема, вважається, що праця Вільяма Хебердена *William Heberden «Commentarii»* була останньою помітною медичною роботою, написаною латиною в 1802. В інших країнах медична латина проіснувала трохи довше, зокрема у Данії лікарі заповнювали історії хвороб пацієнтів латиною до 1853 року [30].

З другої половини 18 століття латина зникає як жива мова в медицині, увіковічивши римські імена у термінах-епонімах, таких як *anastomosis of Galen* (за іменем лікаря Римської імперії), *St. Vitus dance* (за іменем римського мученика св. Віта), *Venerology* чи *dimples of Venus* (за іменем римської богині кохання Венери), *Minerva jacket* (за іменем римської богині Мінерви, яка зображувалась в обладунках), *Cupid's bow* (названо через схожість фігурний вигин червоної облямівки верхньої губи з луком Купідона) [23] та ін.

Експансія Європи ісламською імперією призвела до того, що медицина збагатилась не тільки знаннями, але й термінологією. Золота доба арабської медицини припадає на 7–9 ст. н.е. У своїх працях лікарі Сходу наводили ілюстрації до медичних записів, які сприяли поширенню медичних знань, а отже і термінів [16, с. 13]. Араби збагатили медичну термінологію такими словами, як *saphenous* (< араб. *safin*), *basilic veins* (< араб. *al bazili*), *cephalic vein* (< араб. *kafil*), *cornea* (< араб. *carania*), *abdomen* (< араб. *al-batan*), *mesaraic* (< араб. *mesareeq*) тощо [20, с. 231]. Єдиний термін, що містить пропріативний компонент та вказує на арабське походження – це *Ahasverus syndrome* (за іменем перського царя Ксеркса (Ахашвероша)). Припускаємо, що причиною цьому є те, що імена східних народів є багатокомпонентними та досить складними для вимови. Проте в медицині є низка відкриттів, які здійснили арабські лікарі, а терміни, запропоновані ними, наявні і досі, зокрема *Barron ligation* від *ligatures* (вперше запропоновано Рацесом (араб. *Rhazes*) для зашивання рани), *catgut* (винахід Альбуказіса (араб. *Albucasis*)), *Coude catheter*, де слово *catheters* походить від арабського *catha tair*, що означає „порожниста трубка пташиного пера, яке використовували для письма”, *gauze* (від арабського міста *Gazza*, де виготовляли марлю); *kaffir pox* (від арабського *kaffir* на позначення племен Африки) [8, с. 2].

Із занепадом латинської мови англійська медична термінологія поповнюється запозиченнями з європейських мов, чому сприяла академічна мобільність лікарів. Досить вагомим був внесок італійських лікарів у медицину, оскільки медичні школи Італії розвивались окремо від церкви. З італійської мови прийшли такі терміни, як *influenza, malaria, scarlatina, gelatina, pellagra* тощо [12, с.156]. Імена італійських лікарів закарбовані в таких епонімах, як *Fallopian neuritis, Tullio phenomenon, Spinelli operation* та інші. Прикладами вторинної номінації із залученням пропріативної лексики є терміни *Da Vinci Surgical System* (на честь Леонардо да Вінчі, креслення якого допомогли у створенні роботизованої хірургічної системи), *Mona Lisa Syndrome* (за назвою картини Леонардо да Вінчі, де посмішка є ймовірним проявом контрактури м'язів обличчя), *Fregolli syndrome* (за прізвиськом відомого італійського коміка Фреголі, який швидко перевтілювався в іншого персонажа, змінюючи свою зовнішність), *Harlequin syndrome* (за іменем персонажу італійської комедії масок, який носив костюм із строкатих клаптів). Цікавим є походження апелятизованого терміна *lymph* „лімфа”, який, як вважають, утворено від імені казкових створінь італійського фольклору *Lymphae*, схожих на грецьких німф [23, р.40].

У результаті політичного впливу Франції на Англію низка слів прийшли з французької: *jaundice, fontanelle, currete, grippe, benign, bruit, malaise, orifice* [20, с. 23], *bandage, dragée, drainage, pincette, pipette* [29, с. 86]. Англійська медична термінологія поповнилась епонімами на честь французьких лікарів, таких як *Fallot tetrad, Littre hernia, Duchenne muscular atrophy* та інші. Прикладом залучення власної назви для вторинної номінації медичних явищ є термін *Napoleon complex* (від імені французького імператора Наполена I, який недоліки зросту компенсував агресивно-амбіційною поведінкою) та апелятизований термін *sadismus* (від імені французького письменника Маркіза де Сада, який у своїх творах описав схильність до жорстокості).

Співпраця у царині медицини з Німеччиною призвела до появи німецьких запозичень у медицині, зокрема: *angs, anlage, gene, genome, leukemia, magenblase, magenstrasse, neuron, psychoanalysis, schizophrenia, testosterone* [20, с. 224; 9, с. 79]. На честь німецьких лікарів з'явилися такі епоніми, як *Booerhaave syndrome, Doppler effect, Madelung deformity, Sommering spot* та інші. Шляхом метафоризації утворено термін *Ondine's curse* (за іменем німецького міфічного персонажу Ундіни), *Straw*

Peter syndrome (за іменем персонажу Struwwelpeter, описаного німецьким письменником-педіатром Г. Гофманом (H. Hoffmann) чи *Münchhausen syndrome* (синдром Мюнгаузена, який було названо на честь німецького барона Мюнгаузена, відомого своїми вигаданими історіями).

Висновок. Створення та становлення англійської медико-клінічної термінології загалом та термінів-епонімів в її складі зокрема є результатом багатомовної роботи. Основним чинником, що зумовив неоднорід-

ність складу англійської медичної клінічної термінології, є багатомовна історія розвитку медицини та різноманітність джерел поповнення її словникового складу. Здебільшого поява іншомовних слів у будь-якій мові є наслідком експансій та геополітичних змін, і медична термінологія не є винятком. Поява термінів через посередництво грецької, латинської, арабської та низки європейських мов є прямим відображенням впливу різних цивілізацій на становлення та формування мови медицини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болотов В.И. Значение слова, термина и энциклопедическое значение имени собственного. *Вопросы разработки научно-технической терминологии* / отв. ред. Р.Я. Грабис. Рига: Зинатне, 1973. С. 103–114.
2. Болотов В.И. Лингвистический статус имени собственного и его функционирование в тексте. *Ономастика. Имя и культура*. Москва, 1993. Вып. XXV. Ч. 1. С. 37–46.
3. Карпенко Ю.О. Теоретические основания разграничения собственных и нарицательных имен. *Мовознавство*. Київ, 1975. № 4. С. 46–50.
4. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: підручник для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Академія, 2006. 334 с.
5. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного: монография. Москва: Наука, 1973. 367 с.
6. Суперанская А.В., Сталтмане В.Э. и др. Теория и методика ономастических исследований: монография. Москва: УРСС, 2007. 256 с.
7. Фомин А.А. Имя как прием: реминисцентный оним в художественном тексте. *Известия Уральского государственного университета*. Екатеринбург, 2003. №28. С. 167–181.
8. Al-Fallouji M.A.R. Arab-Islamic origin of modern medicine. *Journal of the British Islamic Medical Association*. 2019. V. 1. № 1. P. 1–3.
9. Ángeles M. The English of the health sciences: a note on foreign borrowings. *O Inglês da Ciência da Saúde: Notas sobre Emprestimos Lexicais*. 2012. V. 33. № 1. С. 67–90.
10. Athanasiadis L. Greek mythology and medical and psychiatric terminology. *Psychiatric Bulletin*, 1997. № 21. С. 781–782.
11. Bailey N. An universal etymological English dictionary. <https://archive.org/details/universaletymolo00bail/page/18/mode/2up>
12. Banay G. An Introduction to medical terminology. Greek and Latin derivations. *Bulletin of the Medical Library Association*. 1948. № 36(1). P. 1–27.
13. Beaver D. Reflections on the natural history of eponymy and scientific law. *Social Studies of Science*, 1976. № 6(1). P. 89–98.
14. Bloomer M. A Companion to ancient education. Chicester: John Wiley and Sons Ltd, 2015. 520 p.
15. Cabanac G. Extracting and quantifying eponyms in full-text articles. *Scientometrics*. 2014. V. 98. № 3. P. 1631–1645.
16. Campbell D. Arabian medicine and its influence on the Middle Ages. Amsterdam: Philo Press. 1926. 230 p.
17. Dirckx J. The Language of Medicine: Its evolution, structure and dynamics. 1983. 193 p.
18. Džuganová B. English medical terminology – different ways of forming medical terms. *JAHHR*, 2013. Vol. 4. № 7. P. 55–59.
19. Džuganová B. A brief outline of the development of medical English. *Bratislavské Lekárske Listy*. 2002. № 103(6). P. 223–227.
20. Fortune R. The words of medicine. Sources, meaning and delights. Springfield: Charles C Thomas, 2000. 440 p.
21. Haugen E. The analysis of linguistic borrowing. *Language*, 1950. № 26. P. 210–231.
22. Hope T. Lexical borrowing in the Romance languages: a critical study of italianisms in French and Gallicisms in Italian from 1100 to 1900. Oxford: Blackwell, 1971.
23. Kucharz E. Medical eponyms of mythological origin. *Acta Neophilologica* V. XIX (2). 2017. P.29–44.
24. Langendonck W. van. Theory and Typology of Proper Names. Berlin: Mouton de Gruyter. 2007. 378 p.
25. Langslow D. The formation and development of Latin medical vocabulary: A. Cornelius Celsus and Cassius Felix: PhD diss. / University of Oxford, 1991. 322 p.
26. McKeown J., Smith J. The Hippocrates code: unraveling the ancient mysteries of modern medical terminology. Cambridge: Hackett Publishing Company. 2016. 440 p.
27. Richardson W.F. Caelsus on Medicine, *Prudentia*. 1979. № 11. P. 69–93.
28. Sprumont P. Anatomical terms: towards development of terminologies (terminogenesis). *European Journal of Anatomy*. 2016. № 20 (3). P. 249–280.
29. Wermuth C, Verplaetse H. Medical terminology in the Western world. *Handbook of terminology* / ed. By Abied Alsulaiman Ahmed Allaithy. 2019. V. 2. P. 83–108.
30. Wulff H. The Language of Medicine. *Journal of the Royal Society of Medicine* 2004. № 97. P. 187–188.